

ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ФАХОВОЇ (ВІЙСЬКОВОЇ) ТЕРМІНОЛОГІЇ

Логвіненко Н. М.

*кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник,
доцент кафедри військово-гуманітарних дисциплін
Військовий інститут телекомунікацій
та інформатизації імені Героїв Крут
вул. Московська, 45/1, Київ, Україна
orcid.org/0000-0002-4527-5388
folk_ge@ukr.net*

Ключові слова: мова професії, військова субмова, історія розвитку УВТ, термінологія, лексикографія, термінологічні дослідження, метод проєктів.

Фахову мову науковці визначають як сукупність усіх мовних засобів, якими послуговуються для комунікації з метою порозуміння між людьми, що працюють у професійно обмеженій сфері.

Вивчення одного з розрядів спеціальної лексики – української військової термінології (УВТ) – є важливим етапом у підготовці майбутніх фахівців, оскільки сприяє відновленню функціонального статусу військової субмови, її автентичної основи, а в цілому – розумінню багатовікової історії українських військових формувань, пізнанню минулого країни, яку слід захищати, любити, гордитися нею і бути готовим боронити її сьогодні.

Термінологічна підготовка майбутніх фахівців є обов'язковим елементом у навчальному процесі як основа фундаментальних лінгвістичних компетенцій спеціалістів різних галузей знань. Актуальність означеної проблеми визначається потужними інтеграційними процесами, що не оминають наукової сфери й висувають проблему міжнародної стандартизації термінів як основи для порозуміння між фахівцями різних країн, оскільки наукова термінологія є національною за своїми витоками й формою та міжнародною за поширенням. Окрім того, термінологія є головним джерелом поповнення лексичного складу високорозвинених сучасних мов і найуніверсальнішим засобом зберігання, передавання та оброблення інформації.

Використання інноваційних технологій, зокрема методу проєктів, під час вивчення української військової термінології спрямоване на стимулювання інтересу особистості до нових знань, на її розвиток через вирішення проблем і використання цих знань у конкретній практичній діяльності. Проєктні технології дають змогу ефективно формувати творчу особистість для праці у майбутньому з почуттям людської гідності, розумінням потреби високих професійних якостей. Окрім того, проєктна діяльність має тісний зв'язок із компетентнісно спрямованою освітою як принципово новою парадигмою сучасного освітнього простору, бо навчає набувати знання в процесі самостійної пошукової роботи та вирішувати навчальні завдання.

THE USE OF INNOVATIVE TECHNOLOGIES IN THE PROCESS OF STUDYING PROFESSIONAL (MILITARY) TERMINOLOGY

Logvinenko N. M.

*Candidate of Pedagogical Sciences,
Senior Research Fellow,*

*Associate Professor at the Department of Military Humanities
Heroes of Kruty Military Institute of Telecommunications and Informatization
Moscow str., 54/1, Kyiv, Ukraine
orcid.org/0000-0002-4527-5388
folk_ge@ukr.net*

Key words: *language of profession, military sublanguage, history of UMT development, terminology, lexicography, terminological research, project method.*

Researchers define professional language as the totality of all language tools used for communication to understanding between people working in a professionally limited field.

The study of the Ukrainian military terminology (UMT) one of the categories of special vocabulary, is an important step in training future professionals, as it promotes restoring the functional status of the military sublanguage, its authentic basis, and in general – understanding the centuries-old history of Ukrainian military formations knowledge of the country's post, that it follows to protect, to love, to be proud of by her and be ready to protect it today.

Terminological training of future specialists is a mandatory element in the educational process as a basis for the fundamental linguistic competencies of specialists in various fields of knowledge. This problem is important today determined because the powerful integration processes do not bypass the scientific field and raise the issue of international standardization of terms as a basis for understanding between experts from different countries, as scientific terminology is national in origin and form and international in distribution. In addition, the terminology is the main source of replenishment of the lexical structure of highly developed modern languages and the most versatile means of storing, transmitting and processing information.

The use of innovative technologies, in particular the project method, in the study of Ukrainian military terminology aim at stimulating personal interest in new knowledge, its development through problem solving and the using this knowledge in specific practical activities. Project technologies allow to effectively forming a creative personality for future work with a sense of human dignity, understanding the need for high professional qualities. In addition, project activities closely relate to competency-based education as a fundamentally new paradigm of the modern educational space since it teaches to acquire knowledge in the process of independent research and solve educational problems.

Постановка проблеми. Оволодіння мовою професійного спілкування – шлях до оволодіння основами будь-якої професії, який розпочинається із засвоєння певної суми загальних і професійних знань, а також оволодіння основними способами розв'язання професійних завдань. Спеціалісти наголошують, що знати мову професії – це вільно володіти багатим лексичним матеріалом із фаху, дотримуватися граматичних, стилістичних, акцентуаційних норм професійного спілкування. У цьому контексті визначення ролі термінології у формуванні мовно-професійної компетентності

фахівців будь-якої галузі знань є центральною проблемою сучасної професійної освіти.

Актуальність вивчення термінології вибраного фаху визначається ще й завданнями, які стоять перед освітянами у справі підготовки кваліфікованих кадрів для України як європейської держави; змістом вищої освіти, яка формується з урахуванням новітніх досягнень науки, техніки, технологій і культури, що забезпечують широкий науковий кругозір фахівця будь-якої сфери.

Доведено, що термінологічна підготовка спеціалістів різних галузей знань є основою їхніх

фундаментальних лінгвістичних компетенцій: «Оволодіння будь-яким фахом без опанування основних положень термінознавства (науки про мовні закономірності відповідної спеціальності) неможливо» [2]. Без термінології неможливе і професійне спілкування в будь-якій галузі, адже термінологія – найголовніша частина наукової мови як однієї з численних підсистем літературної мови, що задовольняють потреби спілкування людей у найрізноманітніших сферах. Дослідники переконані: наукова термінологія – вище породження людської думки, вона, як і сама думка, є національною за своїми витокami й формою та міжнародною за поширенням.

Науковці Л. Васенко, С. Дорошенко, В. Дубинський, А. Вовк, О. Кримець [1–3] зауважують, що вивчення проблем термінології надзвичайно *актуальне*, оскільки термінологія є головним джерелом поповнення лексичного складу високорозвинених сучасних мов. Саме термінологія як частина природної людської мови є найуніверсальнішим засобом зберігання, передавання, оброблення інформації. Окрім того, наукове знання інтернаціональне за своєю природою. У сучасному світі відбуваються потужні інтеграційні процеси, що не оминають наукової сфери й висувують проблему міжнародної стандартизації термінів як основи для порозуміння між фахівцями різних країн.

Українська термінологія, що повинна розвиватися разом із термінологіями інших національних мов, водночас має низку специфічних проблем, зумовлених історично, потребує якнайшвидшого створення національних термінологічних стандартів, термінологічних словників тощо.

Важливо пам'ятати й те, що терміни є і навчальним матеріалом у процесі опанування певного фаху. Саме тому, вважає Л. А. Васенко, обов'язковим елементом у навчальному процесі має бути лінгвістична та термінологічна підготовка майбутнього фахівця [1].

Отже, **метою статті** є висвітлення особливостей організації навчального процесу курсантів та застосування методу проєктів під час вивчення ними фахової (української військової) термінології.

Виклад основного матеріалу дослідження. Реалії сьогодення дають змогу добре усвідомити, що не може бути держави без міцної, боєздатної армії, без надійного захисту кордонів і спокою її громадян. «Без такої армії країна, як дім без даху», – говорить Л. Краснова, зауважуючи, що, крім військового вишколу, щедрого фінансування уряду, виховання почуття гідності і гордості в кожному воякові, «армія потребує міцного науково-філософського й історичного підґрунтя. Основою його є Статут і військова команда, тобто своя власна українська термінологія» [8].

Я. Яремко, подаючи комплексну характеристику української військової термінології (УВТ) у тісному зв'язку з багатовіковою історією українських військових формувань, переконує, що історія становлення й розвитку УВТ від найдавніших часів до сучасності – це шлях пізнання минулого країни. Парадигму своїх досліджень УВТ Я. Яремко будує на чіткій науково-філософській основі, що забезпечує «*відновлення функціонального статусу військової субмови, її автентичної основи, а в цілому контексті – <...> розуміння природи термінології: не тільки як підсистеми загальнолексичної системи, «речі в собі», а своєрідної оптики світобачення і світорозуміння»* [10] – від військової команди, її чіткості, зрозумілості, вольового імпульсу до гордості за свій статус військовика і за свою державу. Важливими для сьогодення є його переконання, що «*<...> військове слово (це доводить і логіка історичних подій) не може бути інструментом лише суто мовних (комунікативних) потреб, але як важливий засіб і спосіб формування національної ідентичності, як невід'ємний чинник національного буття може і має стати також засобом утвердження національної ідеї. Нерозуміння, недооцінка чи фальсифікація триади «Українська держава – українська армія – українська військова термінологія» або штучний розрив цього діалектичного зв'язку неминуче призводить до втрати державницьких орієнтирів»* [10, с. 269].

Отже, вивчення одного з розрядів спеціальної лексики є важливим етапом у підготовці майбутніх фахівців. У навчальному курсі для військових вишів «Українська мова за професійним спрямуванням» змістовим модулем програми «*Українська термінологія в професійному спілкуванні*» передбачено висвітлення важливих сучасних проблем української військової термінології, теоретичних засад термінознавства та лексикографії; з'ясування понять «термін», «термінологія як система», «ознаки терміна», «способи творення термінів». Плануючи вивчення загальнонаукової, міжгалузевої і вузькоспеціальної термінології, особливий акцент робимо на вивченні термінології вибраного фаху; нормуванні, кодифікації і стандартизації військових термінів.

Зміст тематичного блоку розкривається у системі початкових занять. Так, *лекція* викладача «*Історія становлення і розвитку української військової термінології*» демонструє глибинні корені української військової термінології і актуалізує набуті знання курсантів із проблеми державотворення в Україні, оскільки більшість сучасних науковців (В. Л. Іващенко [5], Т. К. Ісаєнко [6], В. М. Мартинюк [6], Л. В. Туровська [9], Я. Яремко [10], Н. О. Яценко [11] та ін.) стверджує, що творення військової терміноло-

гічної системи в Україні тісно пов'язане з відповідними етапами державотворення в країні. Вислухавши лекцію, курсанти змогли зробити висновок, що розвиток УВТ відбувався хвилеподібно, оскільки визначальними рушіями її динаміки були ідеолого-політичні умови існування української державності. Найпродуктивнішими серед сімох етапів у формуванні УВТ є періоди становлення українського війська, а також 90-ті роки ХХ – початок ХХІ ст.

Колективне опрацювання теоретичного матеріалу про історію розвитку УВТ сприяло заохоченню курсантів до поглибленого подальшого дослідження проблеми і висвітлення результатів науково-теоретичних пошуків на *семінарському занятті*. Готуючись до нього, курсанти зосередили свою увагу на проблемі походження УВТ, опрацювавши сучасні наукові дослідження фахівців (С. П. Гриценко, Т. К. Ісаєнко, В. М. Мартинюк, Л. В. Туровська та ін.) щодо тенденцій її розвитку. У цьому питанні наголос маємо поставити на висновках дослідників про питомість національної мови, яка здатна накопичувати, зберігати та виробляти наукові знання у процесі термінологізації загальноживаних слів. За спостереженнями О. Дубчак, «мова ніколи не піде на утворення нових слів, якщо для позначення нових явищ вона може використати ті, які в ній уже є» [4, с. 35]. Для УВТ перехід слів із загальнолітературної мови в терміносистему завжди був обмеженим.

На семінарі проводимо й огляд словників військової термінології з метою збагачення знань курсантів про унормованість, кодифікацію та стандартизацію термінології, усвідомлення важливості дерусифікації української мови, початок якій поклали 90-ті роки ХХ ст. У цьому контексті звертаємо особливу увагу на «Російсько-український словник для військовиків» (1995) А. Бурячка, М. Демського та Б. Якимовича. Він охоплює основну частину автентичної української військової лексики, друга його частина містить військові команди. Слід відзначити, що синонімічність термінологічних одиниць в українській частині словника зведено до мінімуму, що є поступом уперед і значною мірою сприяє нормалізації військової термінології. Відображена у цих матеріалах досліджувана термінологія у цілому лише незначною мірою відрізняється від установленої в сучасній українській літературній мові. Насамперед це стосується термінів, уживаних в європейських мовах. Початок ХХІ ст. засвідчив подальше зацікавлення проблемами української військової термінології. На цей час припадає вихід кількох ґрунтовних праць, серед яких – «Російсько-українсько-англійський військовий словник». Він складається з трьох частин: власне росій-

сько-українсько-англійського словника та українського й англійського покажчиків (реєстрів слів). Ці покажчики дають змогу робити переклад з української або англійської мови на будь-яку з двох інших мов словника. Таким чином, фактично в одній книзі – шість двомовних словників: російсько-український і російсько-англійський, українсько-російський і українсько-англійський та англо-український і англо-російський. Загальний обсяг словника – близько 20 тисяч слів. До словника входять слова-терміни і складені терміни, які являють собою сполуку двох, а інколи і більшої кількості слів із різних галузей військової справи. На всіх термінах проставлено наголос. Подано граматичну характеристику слів. Із масиву українських термінів вилучено мовні покручі та скальковані або протранслітеровані російські терміни; у словник повернено багато репресованих у 1930-х роках суто українських термінів. Словник зорієнтовано на широке коло користувачів – викладачів вищих військових навчальних закладів і військових ліцеїв, курсантів та ліцеїстів, військовиків усіх спеціальностей, інженерів, наукових та видавничих працівників і перекладачів.

Детальну характеристику лексикографічних праць зроблено не випадково. Вона стала прикладом термінологічного дослідження як важливого етапу вивчення спеціальної лексики, яке мають здійснити курсанти.

Отже, увесь комплекс проведених занять становив підґрунтя для організації практичної роботи курсантів із лексикографії: укладання словника термінів майбутньої професії, оформлення анотації, презентація словника. Форма роботи – колективний проект, метою якого є формування термінологічної і термінографічної компетенцій у процесі системного вивчення фахової мови.

Учені відзначають: сьогодні, коли формується українське військо нового зразка, необхідно взяти до уваги весь мовний матеріал, який накопичувався століттями, дослідити, унормувати національні терміни, вибрати потрібні й найпридатніші для сучасної військової професійної лексики – наголошуємо на цих зауваженнях перед завданнями для проектної діяльності.

Якщо огляд військових термінологічних словників на семінарі розпочав процес формування термінографічної компетенції курсантів, то продовження відбувалося, коли курсанти опанували *алгоритм складання термінологічних словників* за вибраним фахом на практичних заняттях. Зокрема, необхідно визначити, з яких джерел починати відбір термінів для укладання словника. Серед них можуть бути: монографії та статті відомих учених та фахівців-практиків; підручники для вищих навчальних закладів, що містять чіткі визначення понять і стандартизо-

вані терміни; галузеві енциклопедії; вторинні документи: а) реферати й анотації з реферативних журналів; б) опис винаходів; повсякденне професійне спілкування.

Після відбору термінів складають список словесних одиниць, які необхідно описати. Наголошено, що дуже важливо пам'ятати про побудову словникової статті: зліва розташовується термін чи термінологічна словосполучка як заголовна одиниця, а справа – опис заголовного слова (визначення поняття, приклади сполучуваності терміна з іншими словами, сфера вживання; переклад, якщо це перекладний словник, та ін.).

Якщо на семінарі під час огляду словників військової термінології було подано загальну характеристику деяких із них як зразок анотації, то на практичних заняттях розглядалися окремі словникові статті як зразки для правильного оформлення відібраних самостійно термінів.

Окрім того, під час проведення практичних занять курсанти ознайомилися з особливостями застосування у процесі укладання словника військових термінів *методу проєктів*, в основі якого лежить розвиток пізнавальних, творчих навичок особистості, умінь самостійно конструювати свої знання, орієнтуватися в інформаційному просторі, критично мислити. Проєктна діяльність передбачає самостійну роботу, під час якої курсанти зосереджуються на визначенні проблеми та завданнях її дослідження; на розробленні гіпотези їх вирішення; на обговоренні методів дослідження; на проведенні збору та аналізу зібраної інформації; на оформленні кінцевих результатів; на підведенні підсумків, корегуванні, узагальненні; на підготовці до оприлюднення проєкту (презентації, захисту проєктів, творчих звітів).

Методисти вважають, що робота над проєктом ретельно планується педагогом і обговорюється з курсантами. При цьому проводиться докладне структурування змістової частини проєкту із зазначенням поетапних результатів і термінів подання.

Роботу над колективним проєктом «Словник військової термінології» курсанти планували самостійно. Першим етапом у цьому процесі став мозковий штурм ідей «Яким я бачу словник?». Обговорювалися форми роботи, тематика, визначалися джерела для відбирання термінів.

Спочатку велася індивідуальна робота і групова (секційна). Зібраний матеріал у цілісність складали «редакційна рада», «президія особового складу курсу», «координаційна рада», «редакційний відділ». Особливості застосування методу проєктів кожною навчальною групою описано у вступі, передмові, анотаціях до створених словничків. Із них робимо висновки, що у процесі

проєктної діяльності велася індивідуальна, групова і колективна робота, у проєкті брали участь усі члени навчального колективу.

До словників увійшли військово-технічні терміни, терміни загальновійськового використання; значну частину словників становили терміни воєнної тематики, оскільки їх активне використання спостерігається під час проведення військових навчань, воєнних дій. Деякі групи темою свого дослідження вибрали термінологію інформаційних і мережевих технологій та інформаційної безпеки – ця проблема є відносно новою і поступово активізується в процесі опанування комп'ютерних систем суспільного простору, а для курсантів є основною спеціалізацією. «Метою нашого проєкту, – пише автор анотації до словника курсант А. Д. Шнукало, – стало дослідження функціонування професійної лексики та термінології на сучасному етапі розвитку комп'ютерних та інформаційних технологій. Для її досягнення ми відібрали найпоширеніші, найуживаніші терміни; здійснили пошук необхідної інформації для тлумачення термінів; проаналізували зібраний матеріал і узагальнили його».

Особливістю проєкту «Практичний словник військової термінології» став відбір військових термінів і професійної лексики з одинадцяти-томного Тлумачного словника української мови (Київ : Наукова думка, 1970), що дав змогу переконатися: є військові терміни – досить велика група слів у мові і військова лексика, яка вживається в літературних творах. Основним призначенням цієї лексики є позначення об'єктів, явищ і понять, пов'язаних із завоюваннями й обороною – центральними темами в історії та політиці всіх часів і народів. А ще наголосити, що українська мова – одна з найрозвиненіших мов світу, що має всі ресурси творення власної наукової мови як найдосконалішої її форми. В анотації наголошується: «Практичний словник військових термінів української мови – це лексикографічний довідник для пошуку тлумачення військових термінів. Окрім військового тлумачення, присутнє значення термінів і з інших сфер. Бажання пізнати всю глибину військової справи було рушійною силою його створення».

Як бачимо, кожна навчальна група попрацювала творчо над змістовним наповненням своїх проєктів і над вибором джерел пошуку, серед яких: військові статuti Збройних Сил України, військова документація (розпорядження, накази, листи), повсякденне життя і навчання військовиків, царина щоденного військового вжитку, а також наукові джерела зарубіжних авторів, публікації різноманітних інформаційних ресурсів.

Презентуючи свої роботи, курсанти особливо відзначали, що у процесі укладання слов-

ничків військової термінології їхні колективи згуртувалися: не було таких, хто відмовлявся допомогти виконати необхідне завдання, знайти оптимальніше рішення чи ефективніший спосіб його вирішення; замінити когось під час чергування чи хвороби. Тобто проєктна діяльність виконувала і важливі виховні функції, сприяла усвідомленню важливості виконаної роботи для суспільства (призовників, курсантів та військовослужбовців за контрактом). Підтвердженням цього є висновки самих учасників проєкту: «Зважаючи на те, що українська технічна термінологія, а військова особливо, малодосліджена, маємо надію, що наша робота сприятиме розвитку української термінології на сучасному етапі, розв'язанню специфічних проблем, зумовлених історично».

Висновки та перспективи подальших розробок у цьому напрямку. Застосування методу проєктів виявило здатність курсантів до самоосвіти, інформаційного самозабезпечення, визначення необхідних

джерел знань, сприяло формуванню культури спілкування. Проєктно-пошукова діяльність курсантів засвідчила тісний зв'язок із компетентісно спрямованою освітою як принципово новою парадигмою сучасного освітнього простору, коли курсант (студент) виступає «не в ролі ретранслятора готових знань», і вміє набувати знання в процесі самостійної пошукової роботи та вирішувати навчальні завдання. Уміння людини самостійно вчитися дає змогу «не губитися в новій пізнавальній і життєвій ситуації, не зупинятися, якщо немає готових рішень, не чекати підказки, а самій шукати джерело інформації, шляхи розв'язання, бо вміння вчитися змінює стиль мислення і життя особистості» [5, с. 86].

Проєктні технології як активні навчальні технології сприяють подальшому їх застосуванню під час вивчення культури професійного мовлення у військових вишах, оскільки проблеми комунікативної компетентності є актуальними з огляду на сучасний стан розвитку Збройних Сил України та реалії сьогодення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Васенко Л. А. Термінографія у навчальному процесі опанування фахової мови. URL: http://repository.kpi.kharkov.ua/bitstream/KhPI-Press/13968/1/Vasenko_Fakhova_ukrainska_2008.pdf (дата звернення: 22.08.2016).
2. Дорошенко С. М. Формування термінологічної компетенції студентів технічного профілю. URL: <http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/123456789/7122/1/Doroshenko> (дата звернення: 22.01.2021).
3. Дубичинський В., Васенко Л., Кримець О. Актуальні проблеми формування термінологічної компетенції студентів вищих технічних закладів. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія «Проблеми української термінології». 2004. № 503. С. 137–140.
4. Дубчак О. Бачити українською. Слово в мовній картині світу. Київ : Віхола, 2021. 336 с.
5. Іващенко В. Л. Періодизація історичного розвитку галузевих термінологій в українському термінознавстві. URL: file:///D:/Downloads/Npkpnu_fil_2015_38_37.pdf (дата звернення: 02.09.2016).
6. Ісаєнко Т. К., Мартинюк В. М. Українська військова термінолексика: історико-генетичний аспект. URL: http://www.rusnauka.com/5_NITS_2015/Philologia/7_186551.doc.htm (дата звернення: 02.10.2021).
7. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / за заг. ред. О. В. Овчарук. Київ : К. І. С., 2004. 112 с.
8. Краснова Л. Народ і його армія: мовознавчий дискурс. URL: file:///D:/Downloads/NZTNPU1_2013_37_39.pdf
9. Туровська Л. В. До проблеми періодизації розвитку української військової термінології. *Українська термінологія і сучасність*. 2003. Вип. V. С. 83–90.
10. Яремко Я. Нариси з історії української військової термінології; 2-е вид. Дрогобич, 2012. 403 с.
11. Яценко Н. О. Основні етапи становлення української військової термінології. *Українська мова*. 2007. № 3. С. 74–79.

REFERENCES

1. Vasenko, L. A. (2008) Terminohrafiya u navchal'nomu protsesi opanuvannya fakhovoyi movy [Terminography in the educational process of mastering a professional language]. Retrieved from: http://repository.kpi.kharkov.ua/bitstream/KhPI-Press/13968/1/Vasenko_Fakhova_ukrainska_2008.pdf (accessed 22.08.2016).
2. Doroshenko, S. M. Formuvannya terminolohichnoyi kompetentsiyi studentiv tekhnichnoho profilyu [Formation of terminological competence of technical students]. Retrieved from: <http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/123456789/7122/1/Doroshenko> (accessed 22.01.2021).
3. Dubichyns'kyu, V., Vasenko, L., Krymets', O. (2004) Aktual'ni problemy formuvannya terminolohichnoyi kompetentsiyi studentiv vyshchyykh tekhnichnykh zakladiv koiy [Actual problems of formation of

- terminological competence of students of higher technical institutions]. *Visnyk Natsional'noho universytetu "L'vivs'ka politekhnika"*. Seriya: *Problemy ukrayins'*. Vol. 503. Pp. 137–140.
4. Dubchak, O. (2021) *Bachyty ukrayins'koyu. Slovo v movniy kartyni svitu*. [See in Ukrainian. The word in the linguistic picture of the world]. – Kyiv : Vikhola, 2021. 336 s. (in Ukraine).
 5. Ivashchenko, V. L. (2015) Periodyzatsiya istorychnoho rozvytku haluzevykh terminolohiy v ukrayins'komu terminoznavstvi. [Periodization of historical development of branch terminologies in Ukrainian terminology]. Retrieved from: file:///D:/Downloads/Npkpnu_fil_2015_38_37.pdf (accessed 02.09.2016).
 6. Isayenko, T. K., Martynyuk, V. M. (2015) *Ukrayins'ka viys'kova terminoleksyka: istoryko-henetychnyy aspekt*. [Ukrainian military terminology: historical and genetic aspect]. Retrieved from: http://www.rusnauka.com/5_NITS_2015/Philologia/7_186551.doc.htm (accessed 02.10.2021).
 7. Ovcharuk, O. V. (ed.) *Kompetentnisnyy pidkhid u suchasniy osviti: svitovyy dosvid ta ukrayins'ki perspektyvy: Biblioteka z osvith'oyi polityky*[Competence approach in modern education: world experience and Ukrainian perspectives: Library of educational policy]. Pid zah. red. O. V. Ovcharuk. Kyiv : K. I. S., 2004. 112 s. (in Ukraine).
 8. Krasnova, L. (2013) *Narod i yoho armiya: movoznavchyy dyskurs* [People and his army: linguistic discourse]. Retrieved from: file:///D:/Downloads/NZTNPU1_2013_37_39.pdf
 9. Turovs'ka, L. V. (2003) *Do problemy periodyzatsiyi rozvytku ukrayins'koyi viys'kovoyi terminolohiyi*. [On the problem of periodization of the development of Ukrainian military terminology]. *Ukrayins'ka terminolohiya i suchasnist'*: *zb. nauk. prats'*. Vyp. V. Pp. 83–90.
 10. Yaremko, Y. A. (2012) *Narysy z istoriyi ukrayins'koyi viys'kovoyi terminolohiyi* [Essays on the history of Ukrainian military terminology]. 2-he vyd. Drohobych, 403 s. (in Ukraine).
 11. Yatsenko, N. O. (2007) *Osnovni etapy stanovlennya ukrayins'koyi viys'kovoyi terminolohiyi*[The main stages of formation of Ukrainian military terminology]. *Ukrayins'ka mova*. no. 3. Pp. 74–79.